

О. М. Балакірєва, Р. Я. Левін

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДО СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Показано постіндустріальні виклики українській системі освіти та можливі напрями її вдосконалення для адекватного реагування з урахуванням потреб національної економіки. Припущено, що в фокусі уваги такого вдосконалення має бути відповідність освіти ринку праці, якої наразі бракує (доведено, що на вітчизняному ринку праці пропозиція вищої освіти зайнятого економічно активного населення перебільшує зайнятість у професійних групах з вимогою такої освіти; надлишок розподіляється по професійних групах, де така освіта не потрібна; у професійних групах, де переважно потрібна професійно-технічна освіта, зайнятих працівників з такою освітою бракує). Запропоновано як результативний у досяжній перспективі напрям вдосконалення української освіти – осучаснення державної освітньої політики на користь економічного зростання в спосіб цілеспрямованого сприяння розбудові національної системи навчання впродовж життя.

Ключові слова: виклики, постіндустріальна освіта, ринок праці, навчання впродовж життя.

Балакірєва О. Н., Левин Р. Я. Современные вызовы к системе образования в Украине

Показано постиндустриальные вызовы украинской системе образования и возможные направления ее совершенствования для адекватного реагирования с учетом потребностей национальной экономики. Предположено, что в фокусе внимания такого совершенствования должно быть соответствие образования рынку труда, которого сейчас не хватает (доказано, что на отечественном рынке труда предложение высшего образования экономически активного населения превышает занятость в профессиональных группах с требованием такого образования; избыток распределяется по профессиональным группам, где такое образование не требуется; в профессиональных группах, где преимущественно нужно профессионально-техническое образование, занятых работников с таким образованием не хватает). Предложено как результативное в обозримой перспективе направление совершенствования украинского образования – осовременивание государственной образовательной политики в интересах экономичес-

кого роста методом целенаправленного содействия развитию национальной системы образования в течение жизни.

Ключевые слова: вызовы, постиндустриальное образование, рынок труда, образование в течение жизни.

Balakireva O., Levin R. Modern Challenges to the Education System in Ukraine

Paper dwells upon the postindustrial challenges to the Ukrainian education system and possible directions for its improvement for adequate response, taking into account the needs of the national economy. It is assumed that the focus of such an improvement should be the relevance of education in the labor market, which is currently lacking (it is proved that in the domestic labor market, the supply of higher education of the employed economically active population exacerbates employment in professional groups with the demand for such education; the surplus is distributed by professional groups, where such education is not needed; in vocational groups where vocational education is predominantly required, there is a shortage of employed workers with such education). Authors suggest directions for improvement Ukrainian education – modernization of the state educational policy in favor of economic growth in the form of purposeful assistance to the development of a national lifelong learning system.

Key words: challenges, post-industrial education, labor market, lifelong learning.

Постіндустріальна економіка актуалізувала створення постіндустріальної моделі освіти, на яку орієнтуються країни ОЕСР. Головними ознаками цієї моделі вважають нові навчальні методики, проектну діяльність, масове онлайн-навчання, заміну кваліфікацій компетенціями та оволодіння метакомпетенціями (властивість менеджерів найвищого рівня). До основних викликів, які спричинили появу постіндустріальної моделі освіти, дослідники прилічують: створення Інтернету й цифрових технологій; зміну моделі створення, трансляції та збереження знань; зміни процесів фіксації освітніх досягнень, управління навчальною діяльністю уповноваженими органами та вибору власної освітньої траєкторії користувачами [1]. Відповідно, й українська система освіти має налаштуватися на адекватне реагування на сучасні виклики. Окресленню за нинішнього соціально-економічного стану країни

найбільш результативних і можливих у досяжній перспективі напрямів приведення української освіти до потреб сьогодення у цілому та національної економіки зокрема присвячене дане дослідження.

Попередньо варто зауважити, що постіндустріальні виклики не можна обмежувати застиглим переліком (наведеним або ширшим, інших авторів). Всесвітньо відомий філософ Е. Тоффлер вважає, що інститут освіти відстає від темпів зростання постіндустріального виробництва «на порядки» [2]. А зміни в постіндустріальній економіці є настільки стрімкими, що нові виклики з'являтимуться постійно – різнорівневі, різноаспектні, часом зовсім несподівані. На наш погляд, важливо розділяти ідентифіковані сучасні виклики на дійсно глобальні (які постають перед системами освіти будь-яких країн) та суто національні (зумовлені особливостями функціонування систем освіти в конкретних країнах), розуміючи при цьому, що національні особливості можуть як підсилювати, так і пом'якшувати глобальні виклики. Наприклад, перетворилося на виклик навіть незмінне століттями традиційне завдання педагога зацікавити учня процесом навчання [3]. Сьогодні його доводиться вирішувати в умовах легкого доступу учня до різноманітної інформації, її щоденного збільшення, появи нових привабливих інновацій інформаційної сфери, коли користувача оточує безмежне інформаційне поле фільмів, кліпів, ігор, інтерактивних інтернет-сервісів [4]. Для створення зацікавленості вчителю потрібно мати доступ до актуальних досягнень сучасних інформаційних технологій і досконало володіти ними [3]. Крім того, в умовах, коли в боротьбі за увагу учня педагог конкурує з кращими комерційними медіакомпаніями, які залучають до виготовлення та передачі інформації креативні, людські, фінансові, технічні, технологічні тощо ресурси, які набагато перебільшують державні вкладення в будь-які навчальні програми [4]. Якщо в заможних країнах ОЕСР забезпечення педагога доступом до кращих інформаційних технологій і сприятливими умовами професійного зростання не є проблемою критичної ваги, то в реаліях української системи освіти що одне, що інше, самі по собі вже є викликами.

Досліджуючи більше десятиліття стан справ в українській освіті, ми неодноразово ідентифікували й оприлюднювали її нерозв'язані проблеми, які перетворюються на виклики, що потребують швидкого

реагування [5, с. 118–137; 6, с. 161–191; 7, с. 367–449]. Ми переконані, що в центрі уваги потрібна бути відповідність освіти ринку праці. Як мінімум, з того міркування, що без відповідності ринків освіти і праці інші складові освітніх реформ значною мірою втрачатимуть свою вагу [8, с. 3]. Хоча б тому, що ця відповідність є однією з умов сталості й розвитку національної економіки, а без розвиненої економіки не буде сильної країни. І знов тут два виміри – глобальний і національний.

Якщо орієнтуватися на сьогоденний український ринок праці, то, наприклад, проблема тотального безробіття для нас поки начебто є неактуальною. Скоріше, навпаки – серед 22 проблем, які у 2017 р. увійшли до рейтингу перешкод розвитку малого та середнього бізнесу, 10-ге місце посів брак кваліфікованих кадрів і вага цього фактора збільшилася за рік, що минув, майже вдвічі [9]. І коли в цьому зв'язку автори згаданого дослідження зазначають брак якісної освіти, професійної підготовки, інколи взагалі відсутність підготовки кадрів потрібної бізнесу кваліфікації, то напрям негайного реагування з боку освіти начебто зрозумілий – готувати професійні кадри належної якості в затребуваних бізнесом секторах економіки.

Хоча і тут не все просто, якщо переходити від рівня окремих секторів на рівень країни в цілому, розглядаючи констатоване багатьма фахівцями загальне явище неадекватної реалізації освітніх кваліфікацій населення на вітчизняному ринку праці [10]. Зокрема давно відомо, що українська система вищої та професійної освіти здебільшого орієнтується на ринок освітніх послуг і недостатньо враховує потреби ринку праці [8, с. 7]. Проведений нами на прикладі 2014 р. аналіз показав, що чисельність зайнятого економічно активного населення України з вищою освітою була однією з найбільших у світі, але цей освітній рівень недостатньо реалізовувався на вітчизняному ринку праці: пропозиція вищої освіти приблизно на шосту частину перебільшувала зайнятість у професійних групах з вимогою такої освіти. Відповідно, надлишок осіб з вищою освітою розподілявся за професійними групами, де така освіта не потрібна, а бажаною була переважно професійно-технічна освіта. Навіть у групі найпростіших професій, де не потрібна ні вища, ні професійно-технічна освіта, частка зайнятих з вищою освітою становила майже 20%. Водночас у

професійних групах, де переважно потрібна професійно-технічна освіта, зайнятих працівників з такою освітою бракувало: залежно від групи, 18–54% робочих місць займали особи з найпростішими професіями та без професій разом, а частка осіб з достатньою освітою становила, залежно від групи, лише 22–60% [7, с. 210–219]. Підкреслимо, що йдеться тільки про зайняте населення – економічно активне й таке, що працювало офіційно. При цьому не досліджувалося, скільки освітній потенціал залишався нереалізованим у легальній економіці через безробіття, тіньову зайнятість, зайнятість не за фахом і поза межами офіційного критерію економічної активності. Проте можна припускати, що разом це цілком порівнянне з аналізованою чисельністю, якщо не більше. Утім і в цьому напрямі способи реагування з боку освіти зрозумілі й достатньо відомі в світі (удосконалення держзамовлення на основі сучасних методів досліджень ринку праці, децентралізації потреб продуктивних сил, оптимізації відомчих запитів тощо).

Якщо орієнтуватися на ринок праці завтрашнього дня, розуміючи, що країну з відкритою економікою глобальні виклики ніяк не оминуть, тоді ситуація виглядає значно складніше. Тоді потрібно враховувати не тільки сам факт майбутнього поширення феномену безробіття в світі через заміщення людської праці автоматизацією, роботизацією, комп'ютеризацією, інформаційними технологіями (дехто з дослідників прогнозує рівень світового безробіття до 70%), але й зміни його складу, коли незатребуваними поряд з іншими стають і працівники з високою кваліфікацією [11]. Відповідно, попередньо набута в навчальних закладах професія та в трудовій діяльності кваліфікація не забезпечуватимуть зайнятість за певною спеціальністю не тільки на все життя, але й на достатньо тривалий час (за деякими даними, до 2025 р. людина змінюватиме професію протягом життя до 19 разів [12]). Це означає, що вже нинішні школярі повинні отримувати від освіти інструменти адаптації до кількарізових професійно-кваліфікаційних змін у майбутньому, і це нетрадиційний для нашої системи освіти напрям діяльності.

Розробляти його частково допомагає те, що на короткому горизонті прогнозування майбутній світовий ринок праці більш-менш зрозумілий. І коли експерти Всесвітнього економічного форуму радять орієнту-

ватися на предметну сферу STEM (наука, технології, інженерія, математика), то способи вирішення цього завдання українською освітою цілком відомі та очевидні (хоча неочевидні можливості його реалізації в нинішніх умовах матеріально-технічного, кадрового, інформаційного, фінансового тощо забезпечення освітньої системи). Водночас коли ті ж експерти визначають ключові навички, потрібні працівнику для успішної кар'єри в 2020 р. (у першу десятку увійшли: комплексне розв'язання проблем; критичне мислення; креативність; уміння керувати людьми; взаємодіяти з ними; емоційний інтелект – розуміння емоцій, намірів і мотивації інших, скеровування їх у потрібному напрямі; уміння формувати власну думку та приймати рішення; орієнтація на клієнтів; уміння вести переговори; когнітивна гнучкість – швидкий перехід з думки на думку) [13], то навіть щодо ефективних способів вирішення таких завдань (програм, методик, методів, у тому числі запозичених з інших систем, підготовлених кадрів тощо) і взагалі готовності нашої освіти масово впроваджувати їх – достатнього розуміння поки бракує.

Ще один можливий напрям реагування на сучасні виклики ринків праці пов'язаний з іншим глобальним трендом – стрімким позбавленням постіндустріальною епохою сенсу таких наріжних принципів попереднього індустріального часу як централізація, максимізація, стандартизація тощо [14]. І якраз у цьому контексті нинішня українська децентралізація створює небачені раніше можливості налаштувати освітню систему на місцеві потреби, посилюючи тим її гнучкість. Наприклад, наведений вище брак кадрів потрібної кваліфікації для малого й середнього бізнесу має, за свідомством авторів дослідження, визначені місцеві особливості – його вага «...різниться від області до області <...> якщо для Львівської області ця проблема четверта в рейтингу перешкод, і майже третина опитаних вважають, що це перешкода, то для Київської області <...> ця проблема лише на десятому місці і тільки 10% опитаних вважають, що це перешкода» [9]. Якщо мати на увазі, що єдині, уніфіковані освітні системи тепер втрачають сенс навіть теоретично [14], то напрям діяльності в освіті окреслюється досить очевидно – диверсифікація школи відповідно до вимог не тільки часу взагалі, але й конкретного місця (поселення

достатнього розміру з його культурними особливостями), потреб конкретних користувачів (учнів, які всі різні й потребують індивідуального підходу) та набувачів освітнього «прибутку» (суб'єктів місцевої економіки, які різняться згідно специфіки регіону). На практиці (де-факто, місцями неофіційно) далеко не всі українські школи нині жорстко уніфіковані, існування одних тільки приватних це підтверджує, не кажучи вже про відмінності шкіл і ліцеїв, шкіл в різних типах поселень тощо. Можливо, є сенс поставити диверсифікацію школи в дусі децентралізації на користь місцевих потреб? (Принагідно можна згадати, що школи ряду пострадянських країн давно вже офіційно та неофіційно не уніфіковані, наприклад, у сучасній Росії дослідники виділяють 5 типів шкіл: найбільш масова з якістю освіти гірше радянської; школа жорсткої соціалізації для життя в умовному «таборі»; школи-гетто в міських новозбудованих районах; школи приємного проведення часу для дітей багатіїв та лише кілька цікавих, як правило – фізико-математичних шкіл [14]).

Обмірковування всієї складності надійного прогнозування та визначення основних напрямів удосконалення національної освітньої системи для забезпечення адекватного реагування на чинні й майбутні виклики постіндустріальної епохи приводить до думки, що головним завданням сучасної освіти може бути підготовка користувачів усіх її ланок до швидких перемін (здебільшого – раптових) у житті та праці, навчання умінню адаптуватися до змінюваних викликів часу. Інакше кажучи – освіта має навчати постійно вчитися, озброюючи для того необхідними в постіндустріальній епосі навичками-інструментами (мовними, інформаційними, аналітичними тощо). А далі, після виходу з певної інституційної ланки освітньої системи, людині потрібні сприятливі умови для постійного навчання впродовж життя (НВЖ). На наш погляд, розбудова національної системи НВЖ має стати одним з головних напрямів діяльності для освіти в широкому розумінні її значення, здатним забезпечити адекватне реагування на виклики ринків праці в постіндустріальній економіці.

Ґрунтовними підставами для такого міркування вважаємо ряд визнаних світом положень. Так, згідно аналізу Світового Банку 2003 р., НВЖ – це отримання освіти для економіки знань. При цьому в концепції

НВЖ рівні освіти (початковий, середній, вищий) як такі є менш значущими, ніж сам процес навчання, задоволення потреб тих, хто навчається; у розвинутих країнах НВЖ забезпечує постійний розвиток людського капіталу нації; поза розвинутою системою НВЖ зростання людського капіталу відбувається недостатніми темпами (зокрема, було доведено, що брак професійного НВЖ робітничих кадрів і управлінців середньої ланки стримує економічне зростання в країнах перехідних економік); НВЖ – один з найважливіших факторів, які впливають на вирішення проблеми бідності; НВЖ не тільки необхідне працівникам в умовах конкуренції в глобальній економіці, воно, збільшуючи здатності людей повноцінно функціонувати, як членів співтовариств, сприяє соціальній згуртованості, зменшенню злочинності й нерівності в розподілі доходів; успішність в економіці знань потребує постійного засвоєння нових компетенцій, як мінімум – основних навичок для навчання з іноземних мов, математики, природничих наук, використання інформаційно-комунікативних технологій, з умінням ефективно застосовувати ці навички автономно й у взаємодії в командах, в умовах функціонування в соціально різномірних групах; традиційні показники розвитку освіти, як-то валові показники кількості осіб, що навчаються на різних ступенях освіти, частка витрат на освіту у загальній структурі ВВП тощо не охоплюють важливих аспектів НВЖ, навчання в неформальному секторі, не вимірюють набуття компетенцій, натомість один із варіантів зростання економіки країни – створення власної національної системи стандартів для оцінки результатів НВЖ [15, с. 8–26]. Про значення НВЖ для України можна судити з того, що гарантування умов його якісного здійснення було визначено для України, згідно з Декларацією тисячоліття ООН, однією з 6-ти цілей розвитку тисячоліття, які мали бути досягнуті до 2015 р., та пролонговано для реалізації в Україні Цілей сталого розвитку 2016–2030 рр. з формулюванням «Ціль 4. Забезпечення всеохоплюючої якісної освіти та справедливого доступу до неї впродовж усього життя для всіх». Крім того, Рекомендаціями Парламенту і Ради Європи 2006 р. спеціально для НВЖ було визначено перелік ключових компетенцій, де йдеться про комбінацію знань, навичок і ставлень у відповідному контексті. Ключовими вважають 8 компетенцій,

необхідних всім людям для особистої реалізації та розвитку, активного громадянства, соціальної включеності та зайнятості: спілкування рідною та іноземними мовами, комп'ютерна й математична грамотність і базові компетенції в науці й технологіях, засвоєння навичок навчання, соціальні й громадянські компетенції, почуття новаторства й підприємництва, поінформованість і здатність самовиражатися в культурній сфері. Підкреслюється однакова важливість усіх компетенцій (кожна рівно здатна сприяти успіху в суспільстві знань); їхні взаємопов'язаність та взаємопідтримка; важлива роль усіх компетенцій для повноцінного розвитку (здатностей критичного мислення, креативного підходу, ініціативності, розв'язання проблем, оцінки ризику, прийняття рішень, керування почуттями) [16].

Окремо доцільно підкреслити нетотожність НВЖ традиційному для України поняттю безперервної освіти (попри родову схожість обох понять). Якщо безперервна освіта включає отримання знань, умінь і навичок будь-якими соціально-демографічними й професійними групами населення в будь-яких організаційно оформлених видах і формах (дошкільні загальноосвітні заклади, денні, вечірні, заочні школи, різні навчальні заклади професійно-технічної освіти, денні, вечірні, заочні середні й вищі спеціальні навчальні заклади, магістратура, аспірантура, докторантура, курси, факультети, академії, інститути підвищення кваліфікації, лекційні, семінарські, тренінгові курси різноманітного призначення тощо) [15, с. 11], то НВЖ являє собою будь-яке навчання протягом усього життя (з раннього дитинства до глибокої старості) в різних умовах (самостійно й за допомогою будь-яких курсів, семінарів, тренінгів тощо) поза межами шкільної (початкової, середньої, вищої) освіти або спеціально організоване в навчальних закладах, спеціально організоване та неформальне навчання через контакти на робочих місцях та в соціальному житті тощо [15, с. 13].

Наші вимірювання показали як характеризується участь українців у НВЖ на практиці. Проявилися дві тенденції: перша та, що в періоди стабілізації та зростання економіки кількість учасників НВЖ серед населення України зростає. Друга тенденція в тому, що в кризові часи замість зростання відбувається зменшення. Якщо звернутися до європейських порівнянь, то попри відмічену загальну тенденцію

зростання учасників НВЖ з розвитком в Україні ринкової економіки, у кількісному вимірі питома вага учасників НВЖ серед населення була однією з трьох найнижчих в Європі [17].

Останні вимірювання показали, що питома вага осіб, які залишалися поза процесом участі в НВЖ, серед населення віком від 18 років і старше не відрізнялась у 2017 р. від кризового 2008 р. – 76% (табл. 1).

Так само практично не відрізнялися плани щодо участі в НВЖ протягом найближчого року: 2008 р. та 2017 р. – відповідно, 80% і 79%. Теоретично, такого результату можна було очікувати – він цілком відповідає наведеній тенденції зменшення учасників НВЖ у кризові часи (провідні економісти визначають три кризові періоди: «... усі економічні, валютні, фінансові та банківські кризи в Україні...» в останні 20 років відбувалися в «...1998–1999, 2008–2009 і 2014–2016 рр. ...» [18]). У практичній площині це означає, що попри значне зростання громадянської активності з кінця 2013 р., якихось принципових змін щодо участі населення в НВЖ не відбулося. Очевидно, що відсутність істотного збільшення осіб, які прагнуть (і мають достатні можливості – час, кошти, доступ до навчання тощо) посилити в такий спосіб свій персональний людський капітал, негативно позначатиметься на економічному зростанні. На рівні мікроекономіки це може гальмувати збільшення капіталізації окремих підприємств, на макроекономічному рівні – ускладнити використання можливостей новітньої тенденції глобального розвитку, яка дозволяє включатись у міжнародний пул високотехнологічних самодостатніх держав новим країнам завдяки значному посиленню свого людського капіталу [19].

Отже, якщо сьогодні, незважаючи на не кращий період для української економіки, все ж таки у близько п'ятої частини населення зберігається запит на НВЖ, і якщо його задоволення залежить не стільки від бажань самої людини, скільки від можливостей подолання персональних обмежень: браку часу, доступу до навчання та платоспроможності (остання в кризові часи є вирішальним чинником), то напрям осучаснення державної освітньої політики на користь економічного зростання окреслюється досить визначено – цілеспрямовано сприяти розбудові національної системи НВЖ у відповідності з викликами вітчизняного ринку праці.

Таблиця 1

Розподіл відповідей респондентів віком від 18 років і старше у 2008 р. та 2017 р. на запитання: «На яких із зазначених курсів, семінарів, тренінгів Ви навчалися протягом останніх трьох років та/або плануєте навчатися протягом найближчого року?», % (суми стовпчиків не дорівнюють 100%, оскільки респонденти могли обирати кілька варіантів відповідей)

Варіанти відповідей	Роки			
	2008 р.*		2017 р.**	
	Навчалися протягом останніх 3 років	Планують навчатися протягом найближчого року	Навчалися протягом останніх 3 років	Планують навчатися протягом найближчого року
Галузеві курси підвищення кваліфікації (пслядипломна освіта)	6	2,5	8.5	3.0
Курси водіїв	5	4	5	4
Курси іноземних мов	3	4	3.5	4.5
Курси для користувачів комп'ютера, курси з ІТ-технологій	5	3	2	1.5
Бухгалтерські курси	2	1	0.5	1
Інші курси, інші види навчання (в тому числі у варіанті 2017 р., такі як онлайн-курси, наприклад, ПРОМЕТЕУС, КУРСЕРА тощо)	2	2,5	2	2
Семінари-тренінги, спрямовані на підвищення професійної підготовки	6	5	9.5	7
Семінари-тренінги, зорієнтовані на самовдосконалення особистості (в тому числі спілкування, самоконтроль, здоровий спосіб життя, саморозвиток тощо)	3	3	4	4.5
<i>Всього</i>	<i>24</i>	<i>20</i>	<i>24</i>	<i>21</i>
<i>Нічого із зазначеного</i>	<i>76</i>	<i>80</i>	<i>76</i>	<i>79</i>

*Дані опитування ГО «Центр «Соціальний моніторинг» та ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка», проведеного 7–17.12.2008 р. в усіх областях України, АР Крим, містах Київ і Севастополь; метод отримання інформації: індивідуальне інтерв'ю за місцем проживання респондента «віч-на-віч»; опитано 2097 респондентів віком від 18 років і старше; стандартні відхилення при достовірних 95% і співвідношенні змінних від 0,1 : 0,9 до 0,5 : 0,5 становлять 1,31–2,18%.

**Дані опитування «Ваша думка: серпень-вересень 2017 року», проведеного Соціологічною асоціацією України спільно з ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка»; опитано 2046 респондентів віком від 18 років і старше; стандартні відхилення при достовірних 95% і співвідношенні змінних від 0,1 : 0,9 до 0,5 : 0,5 становлять 1,31–2,18%.

Одним з напрямів розбудови такої системи може бути створення при провідних університетах регіонів окремих суб'єктів підприємництва на кшталт багаторівневих навчально-науково-виробничих комплексів НВЖ, здатних поєднати: дослідження і прогнозування місцевих ринків праці; науково-педагогічне кураторство шкіл, профтехучилищ, технікумів, навчальних курсів тощо; професійну орієнтацію та виробничу практику шкільної й студентської молоді; навчання та перенавчання молоді й дорослих затребуваним професіям і спеціальностям; виробництво матеріального й інтелектуального продукту праці, відповідно до місцевого ринкового попиту та з урахуванням світової кон'юнктури. У сприятливих фіскальних умовах (за прикладом технопарків, бізнес-інкубаторів тощо) і за підтримки місцевої влади ці осередки можуть стати спроможними не просто комерціалізувати підготовку кадрів (відома проблема нашої освіти), а впровадити кращі досягнення інших освітніх систем для виробництва кваліфікованої продуктивної сили в усьому актуальному діапазоні – від робітничих професій, до креативного хай-теку, від вузьких спеціалістів до «гібридних» менеджерів з метакомпетенціями (залежно від здібностей тих, хто прийшов навчатися). За сприятливого перебігу подій такі продуценти НВЖ можуть наблизити свої послуги до найменших поселень (мобільні пункти, онлайн-методи тощо) – реальна децентралізація, доступність.

Звичайно, на перших етапах створення-становлення таких суб'єктів НВЖ значну частку фінансового ресурсу доведеться солідарно забезпечувати державному та місцевим бюджетам, але необхідно залучати й приватних роботодавців і соціально-відповідальний бізнес. Тому вважаємо за доцільне державі разом з органами влади об'єднаних територіальних громад стимулювати роботодавців приватного сектору до участі в НВЖ своїх працівників (інформувати бізнес про перспективні напрями навчання, якість роботи територіально близьких

осередків надання навчальних послуг, запроваджувати галузеві, регіональні та всеукраїнські конкурси й премії кращим в цьому аспекті власникам бізнесу й часткову компенсацію витрат на ці цілі, фіскальні пільги тощо). Водночас необхідно посилювати вплив щодо НВЖ працівників державного сектору (удосконалити регламенти періодичності та тривалості навчання, обирати його, найбільш ефективні напрями, види й форми, забезпечувати фінансування тощо) та безробітних (зокрема, винести на громадську дискусію способи вдосконалення в цьому аспекті роботи служби зайнятості, включно з такими радикальними, як заміна нинішньої добровільної згоди безробітних на навчання обов'язковою умовою виплати певної частини допомоги по безробіттю лише тим, хто бере участь у персонально прийнятних за віком і станом здоров'я напрямках, формах і видах навчання).

Звертаючись до ідеологічного контексту того, якою має стати українська система освіти щоб адекватно реагувати на сучасні виклики національної економіки з урахуванням глобальних трендів, можна сформулювати запитання так – які узагальнені властивості мають бути притаманні цій системі, щоб забезпечити бажані функції? Не претендуючи на вичерпність відповіді, вважаємо такими властивостями здатність освітньої системи забезпечувати: достатню адекватність реалізації освітніх кваліфікацій українців запиту вітчизняного ринку праці «на сьогодні»; таку ж адекватність «на завтра» при невідворотних змінах ринку праці, ймовірно швидких і важко передбачуваних; не лише «економікоцентричність», коли головне призначення освіти вбачається державою в підготовці продуктивної сили у відповідності до потреб чинного суспільно-політичного устрою й соціально-економічного укладу (за певних умов, вони можуть не відповідати національним інтересам), але й людиноцентричність, коли освіта виконує місію озброєння людини інструментами самозабезпечення через працю своїх основних життєвих потреб і самореалізації особистості (надає конкретній особі достатній комплекс знань, умінь, навичок і компетенцій для виходу на сьогоденний ринок праці та адаптації до його змін у майбутньому, щоб залишатися на цьому ринку персонально затребуваною протягом всього активного життя).

Список літератури

1. Евзрезов Д. В. «Образование 2030» – вызов системе образования. 1. Форсайт образования – план создания «людей одной кнопки» ? / Д. В. Евзрезов, Б. О. Майер // Вестн. Новосибир. гос. пед. ун-та. – 2014. – № 2 (18). – С. 118–132.
2. Фанайлова Е. «Революционное богатство». Экономика ценностей без денег [Электронный ресурс] / Е. Фанайлова // Радио Свобода. – 2007. – Режим доступа: <https://www.svoboda.org/a/425890.html> (дата обращения: 12.01.2018). – Загл. с экрана.
3. Красильников М. Современные вызовы образованию [Электронный ресурс] / М. Красильников // Zakon.ru. – Режим доступа: https://zakon.ru/blog/2015/3/27/sovremennye_vyzovy_obrazovaniyu (дата звернення 27.03.2015). – Загол. з екрану.
4. Дуров П. 7 элементов системы образования XXI века [Электронный ресурс] / П. Дуров // SLON. – Режим доступа: https://republic.ru/future/7_elementov_sistemy_obrazovaniya_xxi_veka-786760.xhtml (дата обращения: 17.05.2012). – Загл. с экрана.
5. Процеси соціальної мобільності в сучасному українському суспільстві : колектив. моногр. / НАН України, Ін-т економіки та прогнозування ; за ред. О. М. Балакіревої. – Київ, 2014. – 288 с.
6. Соціокультурні чинники розвитку українського ринку праці : колектив. моногр. / НАН України, Ін-т економіки та прогнозування ; за ред. О. М. Балакіревої. – Київ, 2017. – 264 с.
7. Детермінанти соціально-економічної нерівності в сучасній Україні / НАН України, Ін-т економіки та прогнозування ; за ред. О. М. Балакіревої. – Київ, 2011. – 592 с.
8. Карпенко М. Кореляція ринків праці й освіти в Україні: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання в руслі реформування вітчизняної освіти [Електронний ресурс] / М. Карпенко // Аналіт. зап. Серія «Гуманітарний розвиток». – 2015. – № 25. – Режим доступа: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/14/> (дата звернення: 26.01.2018). – Загол. з екрану.
9. Кузяків О. Оптимістичні МСП в очікуванні дерегуляції та передбачуваності [Електронний ресурс] / Оксана Кузяків // Дзеркало тижня. Україна. – 2017. – № 49–50. – Режим доступа: https://dt.ua/finances/optimistichni-msp-v-ochikuvanni-deregulyaciyi-ta-peredbachuvanosti-264638_.html (дата звернення: 17.01.2018). – Загол. з екрану.
10. Кириченко І. Битва за професіоналізм [Електронний ресурс] / Кириченко І. // Дзеркало тижня. Україна. – 2012. – № 33 (81). – 21–27 верес.

11. Гуленок Ю. З третього світу – в пост капіталізм / Ю. Гуленок // Дзеркало тижня. Україна. – 2017. – № 48. – 16”27 груд..
12. Соколов А. В. Долгосрочное прогнозирование тенденций развития образования методами Форсайт / А. В. Соколов // Вопросы образования. – 2004. – № 3. – С. 66–76.
13. Януш О. 10 навичок, що врятують кар’єру в 2020-му [Електронний ресурс] / О. Януш // STUDWAY. – Режим доступу: <http://studway.com.ua/10-navichok/> (дата звернення 17.02.2016). – Загол. з екрану.
14. Кузнеченко С. Большая перемена: как эволюционирует образование [Электронный ресурс] / Кузнеченко С. // Fast Salt Times. – 2017. – Режим доступа: <http://fastsaltimes.com/sections/obzor/1276.html> (дата обращения: 17.01.2018). – Загл. с экрана.
15. Обучение на протяжении жизни в условиях новой экономики : [науч. докл.] / Центр мониторинга челов. ресурсов Акад. народ. хоз-ва [и др.]. – М. : [Алекс], 2006. – 264 с.
16. Рекомендации Парламента и Совета Европы от 18 декабря 2006 г. о ключевых компетенциях обучения в течение жизни. (2006/962/EC). Приложение. Ключевые компетенции для обучения в течение всей жизни – европейские рамочные установки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://adukatar.net/wiki/index.php?structure_id=221 (дата обращения: 23.12.2017).
17. Загальноєвропейське моніторингове порівняльне соціологічне дослідження «Європейське соціальне дослідження» (European Social Survey) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.europeansocialsurvey.org (дата звернення: 12.12.2017). – Загол. з екрану.
18. Кораблін С. Російська рулетка [Електронний ресурс] / С. Кораблін // Дзеркало тижня. Україна. – 2017. – № 33 (329). – 9–15 вересня.
19. Сколотяний Ю. Анатолій Гальчинський: «На порядку денному світового співтовариства – новий етап глобалізації» [Електронний ресурс] / Ю. Сколотяний // Дзеркало тижня. Україна. – 2017. – № 32 (328). – 2–8 вересня.

References

1. Evzrezov D. V. Mayer B. O. «Education 2030» – call the education system/ 1. Foresight of education – plan to create a “People of a one button”? (in Russian). Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta – Novosibirsk State Pedagogical University Bulletin. 2014, No. 2(18), pp PP. 118–132. 2. Fanailova E. «Revolyutsionnoe bogatstvo». Ekonomika tsennoy bez deneg [«Revolutionary wealth». Economics of values without money]. Radio

Svoboda. 2017. Available at: <https://www.svoboda.org/a/425890.html> (accessed 12.01.2018).

2. Krasil'nikov M. Sovremennye vyzovy obrazovaniyu [Contemporary challenges to education]. Zakon.ru Available at: https://zakon.ru/blog/2015/3/27/sovremennye_vyzovy_obrazovaniyu (accessed 27.03.2015).

3. Durov P. 7 elementov sistemy obrazovaniya XXI veka [7 elements of the education system of the 21st century]. SLON Available at: https://republic.ru/future/7_elementov_sistemy_obrazovaniya_xxi_veka-786760.xhtml (accessed 17.05.2012).

4. Balakireva O. M. (Ed.). Protsesy sotsialnoi mobilnosti v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi: kollektiv. monogr. [Processes of social mobility in modern Ukrainian society: collective monograph]. Kyiv, Ukrainian National Academy of Sciences, State Organization «Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences», 2014, 288 p.

5. Balakireva O. M. (Ed.). Sotsiokulturni chynnyky rozvytku ukrainskoho rynku pratsi: kolektiv. monogr. [Socio-cultural factors of development of the Ukrainian labor market: collective monograph]. Kyiv, Ukrainian National Academy of Sciences, State Organization «Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences», 2017. 264 p.

6. Balakireva O. M. (Ed.). Determinanty sotsialno-ekonomichnoi nerivnosti v suchasni Ukraini [Determinants of socio-economic inequality in modern Ukraine]. Kyiv, Ukrainian National Academy of Sciences, State Organization «Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences», 2011. 592 p. [in Ukrainian]

7. Karpenko M. Koreliatsiia ryнкiv pratsi i osvity v Ukraini: aktualni problemy ta shliakhy ikh rozviazannia v rusli reformuvannia vitchyznianoї osvity [Correlation of labor markets and education in Ukraine: actual problems and ways of their solution in the framework of reformation of the national education]. Analytical note. Series «Humanitarian development». 2015, No. 25. Available at: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/14/> (accessed 26.01.2018).

8. Kuziakiv O. Optymistychni MSP v ochikuvanni derehuliatii ta peredbachuvanosti [Optimistic SMEs in anticipation of deregulation and predictability]. Dzerkalo Tyzhnia. Ukraine. 2017, No. 49–50. Available at: https://dt.ua/finances/optimistichni-msp-v-ochikuvanni-deregulyaciyi-ta-peredbachuvanosti-264638_.html (accessed 17.01.2018).

9. Kyrychenko I. Bytva za profesionalizm [The battle for professionalism]. Dzerkalo Tyzhnia. Ukraine. 2012, No. 33 (81), pp. 21–27.

10. Gulenok Yu. Z tretoho svitu – v postkapitalizm [From the third world - in post-capitalism]. Dzerkalo Tyzhnia. Ukraine. 2017, No. 48, pp. 16–27.
11. Sokolov A. V. Dolgosrochnoe prognozirovanie tendentsii razvitiya obrazovaniya metodami Forsait [Long-term forecasting of education development trends by Foreight methods]. Voprosy obrazovaniya – Educational Studies. 2004, No. 3, pp. 66–76.
12. Yanush O. 10 navychok, shcho vriatuiut karieru v 2020-mu [10 skills that will save your career in 2020]. STUDWAY. Available at: <http://studway.com.ua/10-navichok/> (accessed 17.02.2016).
13. Kuznechenko S. Bol'shaya peremena: kak evolyutsioniruet obrazovanie [Big change: how education evolves]. Fast Salt Times. 2017. Available at: <http://fastsalttimes.com/sections/obzor/1276.html> (accessed 17.01.2018).
14. Obuchenie na protyazhenii zhizni v usloviyakh novoi ekonomiki [Life-long learning in a new economy]. Moscow, Alek Publ., 2006. 264 p.
15. Rekomendatsii Parlamenta i Soveta Evropy ot 18 dekabrya 2006 g. o klyuchevykh kompetentsiyakh obucheniya v techenie zhizni. (2006/962/EC). Prilozhenie. Klyuchevye kompetentsii dlya obucheniya v techenie vsei zhizni – evropeiskie ramochnye ustanovki [Recommendations of the Parliament and the Council of Europe of December 18, 2006 on key competences for lifelong learning. (2006/962/EC). Annex. Key competencies for lifelong learning are European frameworks]. Available at: http://adukatar.net/wiki/index.php?structure_id=221 (accessed 23.12.2017).
16. Zahalnoievropeiske monitorynhove porivnialne sotsiologichne doslidzhennia «Yevropeiske sotsialne doslidzhennia» (European Social Survey) [European monitoring comparative sociological study «European Social Survey»]. Available at: www.europeansocialsurvey.org (accessed 12.12.2017).
17. Korablin S. Rosiiska ruletko [Russian Roulette]. Dzerkalo Tyzhnia. Ukraine, 2017, No. 33 (329), 9–15 September.
18. Skolotiani Yu. Anatolii Galchynskiy: «Na poriadku dennomu svitovoho spivtovarystva – novyi etap hlobalizatsii» [Anatoliy Halchinsky: «On the agenda of the world community – a new stage in globalization»]. Dzerkalo Tyzhnia. Ukraine, 2017, No. 32 (328), 2–8 September.